

Catalunya davant l'educació intercultural

José A. Jordán*

No hi ha dubte que des del punt de vista fàctic Catalunya és una societat multicultural. Parlarem d'aquesta realitat a la primera part d'aquesta contribució. Un tema ben diferent és si Catalunya està impulsant, i fins a quin grau, una educació intercultural en consonància amb la seva composició sòcio-cultural plural. Tot i que no és senzill

proporcionar en aquestes escasses pàgines una resposta detallada i, per tant, exacta en aquesta qüestió, sí que creiem poder oferir una visió panoràmica del que està succeint en aquest àmbit en la societat catalana. Així mateix, un discurs sobre aquesta temàtica no quedaria tancat, si més no lògicament, si no assajàvem també uns breus suggeriments sobre les possibles direccions cap a les quals podria orientar-se prioritàriament els esforços en pro d'una educació intercultural més intensa i profunda.

Sobre la realitat multicultural de Catalunya

Catalunya, especialment en determinades dècades d'aquest segle, s'ha caracteritzat per constituir un focus d'immigració constant, fins al punt que més de les dues terceres parts dels sis milions que formen avui l'actual població catalana estan formades per immigrants o per descendents d'aquests. Si fins als anys 80 el corrent migratori provenia de diversos indrets d'Espanya, a l'última dècada ha estat especialment prioritària la immigració extrapeninsular. En aquest sentit, per perfilar més nítidament aquest panorama multicultural ens poden ajudar algunes xifres.

a) Segons els padrons municipals de 1986, dues terceres

*José Antonio Jordán, nascut a Saragossa l'any 1953, és diplomad en Magisteri i doctor en Pedagogia. Actualment és professor titular de Teoria de l'Educació a la Universitat Autònoma de Barcelona. Estudiós del tema de l'Educació Intercultural, ha escrit a més de diversos capítols de llibres i articles sobre aquesta temàtica, dos llibres relativament recents. El primer, *Educació Multicultural* (Barcelona: Ceac, 1992) va ser guardonat amb el Premi Josep Pallach l'any 1991. El segon, *La escuela multicultural. Un reto para el profesorado* (Barcelona: Paidós, 1994) és el resultat d'una investigació, també premiada, en aquest cas per la Fundació Cultural de la Caixa de Sabadell. En el camp de la seva dedicació investigadora es pot destacar la seva participació, en qualitat d'investigador principal, en la recerca «L'Educació Intercultural a Catalunya», realitzada sota la direcció del Dr. Jaume Sarramona, per encàrrec del Departament d'Ensenyament (1992/94).

Adreça professional: Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social, Universitat Autònoma de Barcelona, Edifici B. 08193 Bellaterra (Barcelona).

parts de la població catalana actual ha nascut a Catalunya (és a dir, uns quatre milions), mentre que la tercera part restant (dos milions) ha nascut a diversos llocs d'Espanya o de l'estranger.¹

b) Al voltant de 100.000 immigrants -més o menys segons les fonts- de procedència estrangera, constituïrien el global de persones legalitzades actualment, és a dir, un 1,6% de la població total.²

c) Més concretament, els percentatges més alts d'immigrants són -sempre de manera aproximada- els següents: CEE, 38%; Magreb,³ 22%; Llatinoamèrica, ⁴ 18%; Àsia, 7,5%; Àfrica negra, 6%; resta d'Europa, 4%; Nord-amèrica, 2,5%; Pròxim Orient, 1,5%; altres, 4,5%.

d) En la mateixa direcció, cal ressaltar que si dels immigrants estrangers a Catalunya al començament dels anys 70 un de cada quatre era del Tercer Món i tres del Primer Món, en co-

mençar els anys 90 gairebé dos de cada tres són del Tercer Món, la qual cosa vol dir que s'ha invertit la configuració plural de la nostra societat.

e) Els corrents migratoris no semblen haver-se aturat malgrat les polítiques de tancament, la crisi econòmica i altres factors diversos que poden haver contribuït a una certa frenada d'aquests. Per això, si més no a mitjà termini, l'increment d'aquesta darrera categoria d'immigrants no sembla que hagi de ser insignificant, entre altres raons per les entrades, en major o menor grau, d'il·legals i pels progressius reagrupaments familiars.

f) En aquesta població, ben diferent culturalment de la més veïna (interpeninsular) cal afegir el nombrós col·lectiu gitano que podríem quantificar en unes 65.000 persones⁵ dins del perímetre de Catalunya.

Les dades anteriors, segons les quals un 2,6% de la població catalana és, en grau més o menys elevat, diferent ètnicament o culturalment de l'autòctona (fins i tot si en aquesta categoria s'inclouen també les persones procedents d'altres llocs d'Espanya), posen de manifest que a Catalunya es dibuixa ja una realitat multicultural digna d'atenció que

-
- (1) Vegeu FISAS, V. (1994): *Les migracions: Contra l'oblit de la nostra Història*. Centre Unesco de Catalunya, Documents, núm. 31, 1994, p. 92.
 - (2) Vegeu De JOUVENEL, H.; ROQUE, M.A. (dirs.) (1993): *Catalunya a l'horitzó 2010. Prospectiva mediterrània*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, p. 56.
 - (3) Convé destacar que en aquest context geogràfic al voltant d'un 90% prové del Marroc.
 - (4) En aquest cas, el col·lectiu més nombrós és, amb una diferència significativa, l'argentiní, amb uns 3.700 residents a tot Catalunya.

-
- (5) Vegeu SAN ROMÁN, T. (1994): *La diferència inquietant. Velles i noves estratègies culturals dels gitans*. Fundació Serveis de Cultura popular. Barcelona: Altafulla, p. 87.

encara que quantitativament és per sota de la mitjana europea (4%, aproximadament) resulta la més complexa i elevada de totes les autonomies territorials espanyoles. Dins de la geografia catalana, la distribució dels diferents col·lectius i minories està descompensada a nivell de comarques, ciutats i barris, com es podia suposar. A manera de simples exemples, destacarem les comarques del Barcelonès, Vallès Occidental, Maresme, Baix Llobregat, Osona, Gironès, Selva, Tarragonès, Segrià, etc. Pel que fa a la ciutat, a banda de Barcelona es podria destacar Mataró, Santa Coloma de Gramenet, Sant Vicenç dels Horts, Terrassa, Vic... per esmentar només alguns exemples. Finalment, no cal insistir gaire que, dins de

certes poblacions, hi ha barris i escoles en què les concentracions de minories voregen la configuració de ghetto urbà, pensem només en el barri de Sant Roc a Badalona o en el casc antic de Barcelona.

Ara bé, possiblement, el que pot interessar més dins d'aquest apartat és aportar algunes dades sobre la realitat multicultural escolar de Catalunya.⁶ Si d'aquest àmbit més concret seleccionem el que pot ser més significatiu per al propòsit d'aquest article, es pot destacar que:

a) En el curs 1992/93, i a més d'uns 7.000 o 8.000 nens gitanos en edat escolar, existien ja a les nostres escoles (Pre-escolar, EGB, BUP i FP) uns 12.000 nens estrangers, que en relació amb els 10.000 quantificats el curs 1991/92 denoten un considerable augment en un sol any.

(6) Aquest tema ha estat tractat, segons sabem, a través de dues investigacions. La primera encarregada pel Departament d'Ensenyament: «L'Educació Intercultural a Catalunya» 1992/1994, dirigida per J. Sarramona i elaborada per un equip investigador de la Universitat Autònoma de Barcelona (J.A. Jordán, J. Melich, F. Ferrer, M. Teixidó, X. Ucar), en un capítol de la qual es descriu amb notòria precisió i detall el «mapa multicultural escolar de Catalunya (amb dades de 1992). La segona ha estat realitzada per un equip d'investigadors de la Universitat de Girona (J.L. Alegret, C. Serra, J.M. Palaudàries, X. Besalú...) i s'ha centrat en el «mapa escolar de nens emigrants» de la província de Girona (1992/93), d'un valor notable, a més, per l'estudi etnogràfic que acompanya aquest mapa matisant-ne i complementant-ne les dades quantitatives o demogràfiques.

(7) Els augments més notables entre aquests dos cursos són, en síntesi, els següents: a) a nivell de Pre-escolar es perceben augments de gran importància (per exemple, 250%, especialment d'alumnes de l'Àfrica negra), així com d'un 50% de col·lectius magribins, llatinoamericans, àrabs d'àmbit asiàtic...; b) a nivell d'EGB, els augments són menys pronunciats, tot i que en l'alumnat de l'Àfrica negra s'observa també un increment d'un 80% i en el llatinoamericà d'un 30%; c) al BUP la variació és més modesta en relació a l'alumnat procedent dels països africans, però no en els d'origen llatinoamericà, mentre que a l'FP, per contrast, s'observen unes diferències apreciables en alça en relació als alumnes magribins matriculats.

Aquest increment tan elevat (gairebé un 20%)⁷ no té perquè repetir-se any rere any, certament, tot i que per si sol no deixa de ser prou significatiu. De fet, en aquest moment no tenim les xifres paral·leles corresponents al curs 1994/95 ni, per descomptat, les de 1994/95, xifres que seria molt interessant de conèixer a l'hora de valorar les possibles tendències, a curt i mitjà termini, dels creixements de la població multicultural escolar a Catalunya. D'altra banda, les explicacions de fets demogràfico-escolars com el descrit poden ser molt diverses. Una de les causes d'aquest fenomen o d'altres previsibles en anys successius pot ser la incorporació, prioritàriament a través de l'etapa pre-escolar,⁸ de «noves generacions» de nens minoritaris que o bé han nascut aquí a partir de les reagrupacions familiars últimes o bé han vingut de molt petits amb els seus pares. Sigui com sigui, el fet és que en aquest moment la demografia escolar multicultural de Catalunya, segurament en augment, assoleix ja unes proporcions dignes d'atenció, particularment en determinades zones, poblacions, barris... i centres escolars. Per a il·lustrar-ho i acabar aquest apartat amb una visió panoràmica, només cal portar a col·lació xifres com les següents:

- El col·lectiu minoritari més nombrós continua sent l'autòcton, és a dir, el gitano (uns 8.000 nens en edat escolar), que, amb una certa dosi de paradoxa, és, tanmateix, el menys «adaptat» a les nostres institucions escolars, el que menys domina el català... i el que abandona abans la carrera acadèmica.

- A continuació destaca notablement el col·lectiu de magribins (format principalment per marroquins) amb un alumnat superior a 3.000 nens, la majoria a la franja corresponent a Primària.

- Un altre grup de gran significativitat numèrica, tot i que de contrast cultural menor, és el llatinoamericà (on destaquen els argentins), amb una xifra d'alumnes similar a la dels magribins, uns 3.000, encara que distribuïda més proporcionalment entre les diverses etapes del sistema educatiu.

- En una altra categoria poden situar-se els procedents de diversos països asiàtics, àrabs o no (libanesos, sirians, iranians, coreans, indis, pakistanesos, i en especial japonesos, xinesos i filipins). Els infants d'aquest col·lectiu, que estan escolaritzats preponderantment a Pre-escolar i a Primària, passen del miler.

- En cinquè lloc, cal esmentar el creixent contingent d'alumnes de l'Àfrica negra (senegambians i guineans, especialment): entre 400 i 500, gairebé totalment a Pre-escolar i Primària.

(8) Les dades de la nota anterior semblen invitar a pensar que aquesta hipòtesi pot ser perfectament coherent i possible.

•Igualment és digne d'esment el conjunt d'escolaritzats procedents de l'Europa de l'Est, que tot i ésser modest quantitativament (uns 250 alumnes) va experimentar també un augment d'un 50% en els dos cursos (1991/92; 1992/93) de què tenim dades demogràfiques.

Finalment, no hem d'oblidar la categoria d'alumnes estrangers propis de l'Europa occidental (alemanys, francesos, italians...), el nombre actual dels quals voreja els 4.000, si bé, com és fàcil d'endevinar, molts d'ells estan escolaritzats en centres privats que sovint no són sinó filials del sistema educatiu del país d'origen. Al costat d'aquest conjunt d'alumnes, encara se'n pot definir un altre de «pròxim» que reuniria els procedents de diversos països desenvolupats (nord-americans, entre d'altres) i que sumen aproximadament 400.

Si provem de fer un recompte total de l'alumnat extrapeninsular per categories diferents, apareix com a resultat una distribució numèrica com la següent: a) de països habitualment anomenats desenvolupats (europeus o no): uns 4.500; b) de països menys o poc desenvolupats (africans, asiàtics...): uns 8.000; de minories autòctones minoritàries (com la gitana): uns 8.000. Totes són xifres aproximatives, però no imaginàries, ja que es basen en dades estadístiques de credibilitat reconeguda. Traduint aquestes xifres en percentatges, ens donarien un 2% (més aviat més

que menys) d'alumnes culturalment diferents respecte al contingut majoritari i/o autòcton que estan cursant actualment els trams d'educació infantil i obligatòria.

No es pot negar que aquestes dades quantitatives són en bona part un motiu important a l'hora d'explicar l'interès i, de vegades, la preocupació que l'estructura multicultural social i educativa està despertant en tots els estaments de l'escola catalana (des de l'Administració... fins al professorat); tot i això, aquesta «sensibilitat» nova-viscuda, sovint, amb inseguretat i problematicitat- no és l'eco pur i simple d'aquesta realitat innegable, sinó que potser resulta més explicable si es té en compte la forma en què es percep aquest fenomen multicultural i, consegüentment, es reacciona davant d'ell. Direm alguna cosa d'aquest tema a l'apartat següent.

L'educació intercultural a la Catalunya actual

Com ja hem insinuat, el repte que provoca la realitat multicultural descrita pot ser percebut constructivament i positivament o, ben al contrari, problemàticament. La nostra conjectura és que a la Catalunya actual, contemplada globalment, se solapen totes dues versions. D'una banda, es pot advertir un sen-

timent d'una *certa por* davant una realitat social i educativa cada cop més pluricultural, una por que s'acostuma a polaritzar en la hipòtesis que els novinguts -més diferents i distants culturalment- poden dificultar en cert grau el laboriós procés de recuperació, manteniment i potenciació de la identitat cultural i lingüística autòctona; o, des d'una perspectiva convergent: entorpir la integració de les noves generacions segons els projectes previstos i desitjats. Ara bé, una visió així, tan se val qui sigui que la comparteix, difícilment podrà conduir, al nostre parer, a la solució del «problema» mentre que el salt fàcil a les posicions assimilacionistes o, ben al contrari, a les seves antinòmiques segregacionistes és des d'aquesta perspectiva un perill sotjador i gairebé inevitable. En definitiva, els intents d'integracions precipitades o, ben al contrari, les actituds permissives blanques que condueixen a configuracions socials i escolars en «mosaic», no semblen ni plausibles ni eficaces a l'hora de solventar aquella problemàtica percebuda.

Però, d'altra banda, a la Catalunya actual també s'observa una inquietud en expansió en una línia de caràcter interculturalista. Una «sensibilitat» nova i oberta es fa present amb força en el clima social i educatiu. Les manifestacions massives anti xenòfobes, la multiplicació dels organismes i iniciatives en defensa de les minories, el clima

actitudinal que es percep en els joves universitaris en favor de la diversitat cultural i, per adduir una il·lustració final, la creixent proliferació de publicacions, investigacions i cursos destinats a satisfer d'alguna manera una demanda creixent dels docents sobre el que pot ser i el que ha de ser una educació intercultural... constitueixen, al nostre parer, expressions patents del desig d'harmonitzar -encara que de manera encara vacil·lant- el conreu legítim de la pròpia identitat cultural i lingüística catalana amb el respecte, l'obertura i la valoració enriquidora respecte de la resta de cultures que, inevitablement i afortunadament alhora, conformen el nostre teixit social i escolar actual.

De tota manera, no podem silenciar aquí la relativa dificultat que comporta per a Catalunya apostar per una opció intercultural. En primer lloc, no deixa de ser cert que també ella és una minoria (històrico-territorial) que només pot estar en condicions d'apropar-se a aquest horitzó desitjable integrant *obertament* altres minories internes, a condició d'autopercebre la seva identitat cultural/lingüística assegurada en grau suficient o mínim⁹, la qual cosa -amb les inevitables ziga-zagues- ja comença a ser, afortunadament, una realitat. En aquest sentit, creiem (igual que N. Tarrow¹⁰) que no es poden cremar etapes precipitadament, és a dir, que no es pot esperar de manera realista -sense que això suposi una excusa

per deixar d'avançar amb il·lusió que en un lapse breu la societat i l'educació escolars catalanes arribin a realitzar plenament i generalitzadament les propostes més legítimes i valuoses de l'educació intercultural. Les polítiques socials i educatives, en aquest cas com en d'altres, resulten al nostre parer insubstituïbles, però alhora insuficients. En altres termes i per finalitzar: la solució es configura de manera circular. Si la base social i escolar va afirmant-se en aquest terreny, pas a pas i vigorosament, a partir de les múltiples iniciatives i oportunitats que ja als nostres dies comencen a prodigar-se a Catalunya, i que cal potenciar encara més per ser en un futur proper realment riques, la superestructura social i educativa acabarà secundant -almenys notòriament- aquesta direcció amb

mesures més afavoridores. I viceversa: com més maduresa de consciència vagi adquirint la societat en aquest camp i -en la seva representació- l'Administració, oferint més possibilitats al nostre professorat, més vivament es donarà la prometedora educació intercultural a la pràctica.

En aquest ordre de coses, pot ser interessant ressaltar algunes de les forces que estan impulsant l'educació intercultural al nostre país. Amb aquest fi, articularem aquesta breu exposició en tres nivells.

a) El primer es refereix a l'impuls que en el moment actual està donant d'Administració educativa, en sentit ampli,¹¹ en aquesta dimensió pedagògica. En aquest sentit, podem esmentar iniciatives com les següents: l'existència del Programa d'Educació Compensatòria (amb una orientació més intercultural als darrers anys, tot i que avui sembla que pateix una certa indefinició); la inclusió -certament tímida- de l'eix transversal «La diversitat cultural» en el currículum de l'Educació Primària; la introducció -ara més abundant, si es fa una anàlisi detallada- de continguts curriculars centrats en la diversitat cultural i que, potencialment, són rics a l'hora de posar en pràc-

(9) Certament, si volem atènyer-nos a dades científiques sòlidament comprovades, un poble (i el mateix podríem dir d'un subjecte individual) únicament està en disposició d'adoptar una actitud de relació positiva i enriquidora amb altres comunitats culturals quan arriba a experimentar un sentiment de seguretat mínim respecte de la seva pròpia identitat. En aquest sentit, vegeu NARROW, N. (1992): «Lenguas, interculturalismo y derechos humanos: tres casos europeos», *Perspectivas* (Unesco), XXII, núm 84, pp. 527-547; i MASINI, V. (1991): «Il ruolo dell'identità nell'orientamento al pregiudizio o nella disponibilità alla solidarietà», *Orientamenti Pedagogici*, núm 38, pp. 409-420.

(10) Consulteu la referència a la nota anterior.

(11) Des del Departament d'Ensenyament, fins a l'Institut Català d'Estudis Mediterranis, passant pel Departament de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, per posar alguns exemples.

tica una educació intercultural en qualsevol centre escolar; el fet que bona part d'altres instàncies de caràcter privat (per exemple, Bayt Al-Thaqafa, Fundació Ser.Gi, Rosa Sensat, SOS Racisme, etc.) que estan actuant amb certa intensitat en el camp de l'educació intercultural a Catalunya rebin, de maneres diverses, ajudes econòmiques per al seu funcionament.¹² En poques paraules, es podria dir que ara com ara l'Administració autonòmica intervé *directament* de manera relativament reservada en el camp de l'educació intercultural col·laborant -en contrapartida- indirectament de manera considerable a través de derivacions econòmiques a moltes de les institucions no formals que treballen en aquest àmbit sociocultural.

b) A partir del que hem exposat, s'endevina que són els organismes «no formals» -en especial associacions- els que més intensament treballen en el terreny de la interculturalitat, organismes que tot i presentar una gran heterogeneïtat de plantejaments, programes i àmbits

d'actuació, acostumen a recolzar-se en pressupòsits «humanistes» (solidaritat, tolerància, convivència...) i a tenir entre els seus objectius prioritaris, a banda de l'assistència directa de les persones minoritàries en alguns casos, la sensibilització de la societat catalana respecte al valor de la diversitat cultural donant a conèixer -també al col·lectiu estudiantil- les diverses cultures que ens acompanyen, la formació de professionals implicats en el fenomen migratori i la recerca en aquest àmbit sociocultural. Aquests objectius es canalitzen, segons les instàncies, de maneres diverses: campanyes de sensibilització, seminaris i jornades, tallers i exposicions, publicacions i elaboració de materials, investigacions i estudis grupals, activitats culturals i ajudes socials, etc. En general, aquests organismes disposen de recursos escassos, tant materials com humans (hi predominen els voluntaris i hi manquen els tècnics) i relativament poc coordinats entre si en les seves intervencions, tot i que sovint estan interrelacionats. En fi, les seves activitats van més encaminades proporcionalment a la sensibilització social respecte als pros de la diversitat cultural i sobre els conflictes reals de la societat multicultural en què vivim, així com a l'atenció directa de les minories ètniques i/o culturals que a la formació intercultural pròpiament dita d'escolars i professors, si bé en els darrers anys es pot advertir també una preocupació i una intervenció intenses i crei-

(12) Segons les dades d'una de les investigacions esmentades a la nota (6), la realitzada per l'equip investigador de la UAB que va treballar amb una mostra de 30 iniciatives formals i no formals d'entre les principals que actuaven l'any 1992 a Catalunya, un 70% d'aquestes institucions analitzades rebia ajudes econòmiques d'alguna mena per part d'alguna instància de l'Administració.

xents en favor d'aquests objectius més educatius.

c) Si en el clima socio-cultural de Catalunya no és difícil trobar una sensibilitat expansiva entorn de la interculturalitat, en el seu sentit més ampli, també entre els docents comença a detectar-se una inquietud creixent al voltant d'aquest àmbit socio-educatiu, si bé en aquest darrer cas l'interès és molt més notori en els professors que ja tenen en els seus centres alumnes culturalment diferents. Però, quines són les vivències dels agents que han de posar en pràctica precisament la desitjada educació intercultural? Alguns estudis al respecte¹³ mostren, en efecte, que fins i tot quan no pocs professors s'il·lusionen amb aquest ideal pedagògic, les vivències més profundes que batguen en el fons de les seves mentes es caracteritzen -sempre parlant en general- per trets com els següents: a) sentiment d'inseguretat professional per la manca d'una preparació psicopedagògica sòlida imprescindible a l'hora de posar en pràctica els bells ideals de l'educació intercultural (per exemple: inclusió de continguts culturals diferents, solució de conflictes interètnics, evitar el fracàs escolar que acompanya sovint a l'alumnat minoritari); b) sensació de trobar-se

sol/sols davant d'una realitat educativa nova, sense el recolzament, l'estímul, el reconeixement... que caldria esperar dels responsables del sistema educatiu; c) conceptualització fragmentària i idealitzada de l'educació intercultural, en tancar-la gairebé exclusivament en la seva dimensió humanitària (tolerància i valoració) i en algunes àrees típiques (ciències socials, plàstica i música...); d) en qualsevol cas, desconcert davant la seva «nova» funció docent o la missió de l'escola respecte d'aquesta categoria diferent d'alumnes, ja que sovint no s'aconsegueix clarificar aquestes idees, ni a través dels debats amb els seus col·legues ni mitjançant els esporàdics seminaris de formació en aquest àmbit a què voluntàriament assisteixen.

Per descomptat, el perfil docent traçat més amunt és només una aproximació panoràmica al sentiment real de força dels nostres professors encarats amb situacions escolars multiculturals. A banda d'això, aquesta descripció genèrica no ha pretès més que posar de manifest que juntament a les encomiables actituds de sensibilitat i de voluntària implicació en l'atractiva educació intercultural, malauradament compareixen uns altres sentiments pertorbadors: des d'una ansietat de certa incompetència professional, fins a una sensació d'ofuscació en relació al seu paper com a educador, passant per la desagradable experiència de treballar sovint en solitari. Si la situació dels mes-

(13) Vegeu JORDÁN, J.A. (1994): *La escuela multicultural. Un reto para el profesorado*. Barcelona: Paidós.

tres sensibilitzats es dibuixa - com s'ha vist-entre llums i ombres, l'horitzó s'enfosqueix més quan es tracta de professors que amb el pretext d'eslògans fàcils (per exemple: «tots els nens s'han de tractar igual» o «l'única cosa important és que s'integrin»), acaben negant la realitat positivament plural del seu alumnat; o a l'altre extrem, quan els professors que treballen en escoles encara «monoculturals» creuen que l'enfocament intercultural no els afecta en absolut, ni a ells ni als seus alumnes.

Alguns suggeriments per avançar en aquest camp

Abans de llançar algunes propostes concretes, susceptibles de fer progressar la posada en pràctica real i digna de l'educació intercultural a Catalunya, voldríem precisar que el panorama tèrbol delineat més amunt no obeeix a una posició pessimista. Correspon, més aviat, a un fenomen real que -afortunadament- se situa en un marc social i docent altament prometedor: per la seva sensibilitat, per les seves iniciatives i per la possibilitat d'oportunitats. La nostra convicció ferma i bàsica en aquest camp és que si s'ofereix al professorat -peça clau també aquí- una sèrie d'oportunitats mínimes, realistes i senzilles per formar-se i actuar amb èxit en

aquest camp, la realitat multicultural catalana pot esdevenir un dels escenaris europeus més interessants d'autèntica educació intercultural.

- La primera recomanació se centra en el paper que podria portar a terme l'Administració en la promoció de l'educació intercultural. En aquest sentit, tot i que és evident que en aquesta instància social no és l'única responsable d'aquest impuls, ni pot fer-ho tampoc tot en un termini immediat, sí que hauria de reflexionar i posar els mitjans pertinents en aspectes com:

a) La formació sistemàtica i sòlida dels professors (com s'ha plantejat ja en altres camps) priorititzant les zones i els centres escolars en què existeix una concentració especial d'alumnes d'altres cultures. D'altra banda, aquesta formació sembla més eficaç quan es realitza dins/a partir dels centres multiculturals mateixos, secundant així les necessitats reals d'aquests docents, a més d'implicar a tots els seus membres.

b) La promoció d'uns quants centres multiculturals modèlics en relació a l'educació intercultural, encara que alguns puguin estar situats en zones desfavorides. Aquests centres estarien destinats a acumular experiència pedagògica exitosa en aquest terreny d'una banda i, de l'altra, a ser clars referents per a d'altres centres i educadors, en la seva formació inicial o permanent. Ara bé, com és compren-

sible, unes escoles així tenen un preu. Entre altres coses, implicaria el reclutament de professorat sensibilitzat, estable i desitjós de formació contínua; la facilitació de certes condicions afavoridores com ara unes ràtios raonables, uns recursos materials interculturals adequats, uns espais de temps mínims per reflexionar, innovar i debatre, una assistència tècnica a càrrec d'experts, i uns recolzaments fermes per a la formació pedagògica també externa (per exemple, a través de cursos diversos de caràcter universitari).

c) La recerca d'una major rendibilitat de les partides econòmiques que ja avui es destinen -sobretot indirectament- a la promoció de l'educació intercultural, tant en l'àmbit formal com en el no formal. Insinuem així que, segurament sense necessitat d'una sobrecàrrega pressupostària, l'Administració podria afavorir, a partir d'una reflexió detinguda, algunes de les accions més prioritàries en aquest camp. Per posar un exemple, suggerim l'elaboració de guies bàsiques per a tot el professorat de Catalunya a fi d'orientar la pràctica d'una educació intercultural realista i equilibrada; unes guies el contingut de les quals podria consistir en oportunes clarificacions conceptuals, en criteris clars per elaborar uns PEC i PCC interculturals, en exemplificacions curriculars orientadores, en principis pedagògics i estratègies eficaces per assolir els objectius bàsics de l'educació intercultural,

ral, i en suggeriments sobre possibles materials adequats a l'hora de treballar en aquest àmbit educatiu.

d) La potenciació als actuals Centres de Recursos de materials de diverses menes (bibliografies, àudio-visuals, exposicions, etc.) per al seu préstec immediat o, en el seu defecte, de guies de direccions, organismes, materials, etc. que facilitin al professorat trobar en els diversos organismes públics o privats allò que li cal.

e) La constitució d'una Comissió Tècnica Intercultural, vinculada a l'Administració autonòmica i formada per experts en aquest camp, amb l'encàrrec de planificar, dissenyar, seguir, avaluar, etc. accions com les proposades, si més no en el terreny de l'educació formal.

f) La formació de formadors (segons diverses modalitats possibles: inspectors, personal dels EAPs, d'altres de caràcter itinerant), amb la funció de realitzar el seguiment i l'assessorament directe i atent de la pràctica intercultural diària dels centres d'una zona.

g) La promoció de recerques sobre aquesta temàtica: des de metaanàlisis sobre experiències exitoses en altres contextos fins a la recerca de solucions a problemes que afecten avui el nostre (per exemple: la integració socio-educativa de les segones generacions d'immigrants).

h) La incentivació, mitjançant beques i premis, de treballs en

aquesta direcció a fi d'impulsar -entre altres possibles- les recerques esmentades o l'elaboració d'abundants materials bàsics per al nostre professorat (des d'unitats didàctiques desenvolupades fins a crèdits variables interculturals per a Secundària, passant per llibres de text exemplificadors).

i) El recolzament a determinades institucions o organismes que contribueixin a complementar extraescolarment la tasca iniciada als centres d'ensenyament en pro d'una educació intercultural. Estem pensant, per exemple, en accions centrades en la formació de pares (minoritaris i majoritaris) o en la polifacètica educació intercultural no formal dels nens.

• Ara bé, l'educació intercultural no pot ni s'ha de reduir al marc escolar. Com que aquella consisteix en la resposta educativa que precisa la nostra realitat social culturalment plural, correspon a la societat global i a cadascuna de les seves instàncies particulars (des dels persuasius mitjans de comunicació de masses fins a les universitats, incloent-hi la decisiva acció de les nombroses ONGs), ocupar-se d'aquesta necessitat actual amb una intensitat similar a la que avui presta a altres assumptes importants també d'interès fonamental (salut, medi ambient, etc.). En aquest sentit, suggerim algunes accions precises, encara que només a títol il·lustratiu:

a) Les Facultats d'Educació i les Escoles Universitàries de Formació del Professorat -especialment, encara que no exclusivament- tenen, en aquest camp, un protagonisme insubstituïble i privilegiat. Entre d'altres suggeriments, podem proposar: 1) la inclusió de matèries (obligatòries i optatives) centrades en la capacitació inicial del nostre professorat; 2) la creació d'una especialitat, sota el títol que es consideri més encertat, centrada en la preparació d'experts en Educació Intercultural;¹⁴ 3) la promoció de Cursos de Postgrau i/ o Màsters amb propòsits ben diversos: formació d'especialistes de diverses menes (educadors d'adults minoritaris, orientadors escolars, treballadors socials, tècnics interculturals en m.c.m., capacitació de formadors) i formació permanent del professorat actiu; 4) el conreu d'una atmosfera universitària saludablement sensible als valors genuïns de la interculturalitat a través d'activitats «culturals» universitàries serioses i, per això mateix, acuradament seleccionades; 5) el foment de línies de recerca i de cursos de doctorat entorn de la nostra temàtica; 6) la col·laboració activa amb altres organismes externs i a diversos nivells (conferències, seguiment d'inicia-

(14) El paral·lelisme més pròxim, sense haver de combregar en absolut amb cap «teoria del dèficit cultural», seria l'especialitat de Pedagogia Terapèutica, centrada com sabem en l'educació d'uns nens diferents.

tives, elaboració de llibres de text o altres materials didàctics, etc.). No cal insistir gaire per entreveure que la qualitat i l'expansió de la desitjada Educació Intercultural al nostre país depèn -en un grau pròxim a l'adjudicat a l'Administració- de l'esforç que la Universitat desenvolupi en els anys venidors per fomentar i incentivar, a través de possibilitats com les apuntades o d'altres paral·leles, la sensibilitat i la competència professional dels agents que han de treballar en aquest àmbit en la realitat sòcio-educativa diària.

b) Més breument, es pot apuntar també aquí la transcendència que tindrien per assolir els objectius d'una educació intercultural «no formal» mesures, en principi relativament senzilles, com ara: 1) intentar que facultats com per exemple les de Ciències de la Informació anessin implicant-se en continguts curriculars centrats en la nostra temàtica; 2) sensibilitzar i preparar aquests professionals, entre altres, potenciant també línies de recerca, tesis doctorals i Postgraus o Màsters conjunts i interdisciplinaris en relació a les esmentades Facultats d'Educació; 3) així mateix, seria decisiva la col·laboració tècnica de pedagogs, degudament formats en educació intercultural, tant en les publicacions periòdiques com en les empreses editorials que dissenyen els llibres de text de l'ensenyament obligatori.

c) Com que ja hem parlat del protagonisme crucial que hau-

rien de tenir les diverses ONGs, o institucions paral·leles privades, únicament destaquem ara la conveniència de potenciar l'eficàcia de les seves actuacions interculturals a Catalunya a través d'una coordinació dels seus esforços i objectius. Tot i ser conscient que aquesta tasca no és senzilla (entre d'altres raons, per l'heterogeneïtat de les seves respectives filosofies de base) valdria la pena intentar al màxim aquesta coordinació, ja que s'evitarien duplicacions d'iniciatives, es cobririen millor les necessitats poc ateses, i es multiplicaria el seu poder de despertar la consciència social en la direcció que desitgem. A més, estimem que hi ha una condició indefugible que s'imposa a aquestes organitzacions: l'esforç que aquestes institucions han de fer perquè el màxim nombre dels seus membres adquireixi una formació sòlida a través de diverses vies (carreres universitàries oportunes, cursos seriosos, postgraus, etc.) en un camp tan propens a l'acció purament voluntària o deformada perillosament per concepcions pròximes als relativismes culturals fàcils.

• Finalment, no podem concloure aquesta senzilla contribució sense referir-nos de nou als professionals de l'educació. Cal insistir que, si més no al nostre parer, l'educació intercultural només tindrà èxit en el nostre context si el professorat, de manera molt especial, arriba a percebre-la com quelcom no només atractiu, sinó as-

sequible, pragmàtic i útil per a la tasca educativa quotidiana; com quelcom, també, que no posa en cap perill la cohesió sòcio-cultural de Catalunya si s'entén i si s'aplica de manera realista i equilibrada, i com quelcom, en poques paraules, indispensable per a la formació d'uns ciutadans que, sense abdicar de la pròpia identitat originària (si-nó que s'arrelen legítimament i profundament en ella) han d'estar igualment preparats per a obrir-se a la riquesa pròpia de la diversitat cultural que ens en-

volta, pròpia d'un món progressivament i irreversiblement més complex, plural i interdependent; en una paraula: si el que es desitja és formar joves «adaptats» als temps que ens ha tocat -difícilment i afortunadament- viure.

Aquí tenim el repte i l'esperança dels nostres professors, dels seus alumnes... i dels que, des de la professió pedagògica, estem cridats a respondre als desitjos i a les necessitats dels uns i dels altres.

Paraules clau

Educació intercultural

Catalunya

Immigrant

Educació comparada

Multilingüisme

Abstracts

En la presente contribución, el autor describe en un primer momento la realidad multicultural, social y escolar de Cataluña en la actualidad. A continuación realiza una aproximación conceptual y, a la vez, real de los esfuerzos que se están realizando en el ámbito catalán a la hora de poner en práctica la correspondiente educación intercultural. Finalmente, presenta un conjunto de propuestas y sugerencias sobre las medidas que, a su juicio, deberían hacer suyas distintas instancias sociales (Administración, Universidades, ONGs, etc.) a fin de promover una educación intercultural atractiva, equilibrada y realista, en un escenario de tanto interés para este intento como es la peculiar configuración cultural y lingüística que caracteriza la Cataluña actual.

Dans le présent article, l'auteur commence par décrire la réalité multiculturelle, sociale et scolaire de la Catalogne d'aujourd'hui. Il réalise ensuite une approche conceptuelle et, en même temps, réelle, des efforts actuellement faits pour mettre en pratique l'éducation interculturelle dans le contexte catalan. Enfin, il présente un ensemble de propositions et de suggestions sur les mesures que devraient à son avis prendre différentes instances sociales (administration, universités, ONG, etc.) en vue de promouvoir une éducation interculturelle attractive, équilibrée et réaliste en Catalogne, laquelle fournit un champ d'application particulièrement intéressant pour une expérience de ce type en raison de sa configuration culturelle et linguistique particulière.

In this paper the author first describes the multicultural social and educational reality of Catalonia today. Next he makes an approach, both conceptual and real, to the efforts which are being made in the Catalan context to put into practice an appropriate form of multicultural education. Lastly, he presents a set of proposals and suggestions for the measures which he considers could be taken by different social authorities (administration, universities, NGOs, etc.) to promote an attractive, balanced and realistic multicultural education against a background as interesting from the point of view of this attempt as the peculiar cultural and linguistic configuration of Catalonia today.